

7. Коменский Я.-А. Великая дидактика / Я.-А. Коменский. – 1913. – 318 с.
8. Кулагин П. Межпредметные связи в процессе обучения / П. Кулагин. – М. : Педагогика, 1981. – 180 с.
9. Максименко С. Навчальна діяльність і розвиток особистості / С. Максименко // Психолог. Шкільний світ. – 2004. – № 22. – С. 13–22.
10. Матяш Н. Проектный метод учебы в системе технологического образования / Н. Матяш // Педагогика – 2000. – № 4. – С. 38–41.
11. Присяжнюк Л. Організація проектної діяльності учнів у різновікових групах: методичні рекомендації / упор. Л. Присяжнюк. – Вінниця : ВДПУ, 2008. – 21 с.
12. Савченко О. Дидактика початкової школи : [підруч. для студ. пед. факульт.] / О. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.
13. Савченко О. Виховання розумової особистості, яка вміє вчитися / О. Савченко. – Початкова школа. – 2007. – № 8. – С. 1–5.
14. Скакальська Л. Портфоліо як засіб підвищення якості освіти : методичний вісник / упоряд. Л. Скакальська та ін. – Івано-Франківськ : Вид-во ОІППО, 2009. – Вип. 2. – 59 с.
15. Явоненко М. Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів : дис. кандидата пед. наук : 13.00.09 / М. Явоненко ; Ін-т педагогіки АПН України. – Чернівці, 2007. – 280 с.

УДК 378.026:159.023.2

ІНТЕРІОРИЗАЦІЯ ЗНАНЬ ЯК ЗАСІБ АКТИВАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Нестерова І.В., аспірант

Інститут педагогіки

Національної академії педагогічних наук України

У статті розглянуто та проаналізовано проблему інтеріоризації знань як засобу активації процесу формування суб'єктності учнів старшої школи в площині психолого-педагогічного розуміння дидактичного феномена. Висвітлено ключові положення щодо дослідження інтеріоризації знань з позицій різних методологічних підходів. Проаналізовано зміст основних дотичних до виучуваної проблематики психолого-дидактичних феноменів: інтерналізації, інтеріоризації, інтеріоризації знань.

Ключові слова: інтерналізація, інтеріоризація, інтеріоризація знань, навчальна діяльність учнів старшої школи.

В статье рассматривается и анализируется проблема интериоризации знаний как средства активации процесса формирования субъектности учащихся старшей школы в плоскости психолого-педагогического понимания дидактического феномена. Освещаются ключевые положения, связанные с исследованием интериоризации знаний с позиций разных методологических подходов. Осуществлен анализ содержания соприкасаемых с проблемой изучения психолого-дидактических феноменов: интернализации, интериоризации, интериоризации знаний.

Ключевые слова: интернализация, интериоризация, интериоризация знаний, учебная деятельность учеников старшей школы.

Nesterova I.V. KNOWLEDGE INTERIORIZATION AS A MEANS OF ACTIVATION OF THE PROCESS OF FORMATION OF SUBJECTIVITY OF STUDENTS IN HIGH SCHOOL

The article deals with the problem of knowledge interiorization in as the means for activating the process of a high school pupil's agency formation and development under psycho-pedagogical perspective of the mentioned didactic phenomenon. The principal concepts of knowledge interiorization are highlighted through different methodological approaches. The investigations of the contents of the psycho-didactic phenomena that are in contact with the problem of studying: internalization, interiorization, internalization knowledge are analyzed.

Key words: internalization, interiorization, knowledge interiorization, educational activities, methodological approaches.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суттєвого всебічного константного динамічного розвитку інформаційного суспільства освіта, яку здобуває людина, має тенденції до втрати дієвої функціо-

нальної цінності надто швидко, оскільки отримані знання, сформовані вміння й навички можуть застарівати й не відповідати актуальним вимогам через збільшення та оновлення інформації. Створення єдиного

інформаційного простору, кардинальні зміни в системі освіти на різних рівнях, наявні виклики, що зумовлюються інтеграційними процесами, гуманізація та глобалізація всіх сфер життєдіяльності суспільства – то є розмаїття чинників, котрі мають бути певним чином ураховані в процесі пошуку новітніх підходів до організації та здійснення освітнього процесу в сучасній школі загалом і старшій школі, яка має стати профільною в повному розумінні та практичному функціонуванні, зокрема.

Саме цим пояснюється потреба вивчення проблеми сутнісного змісту поняття інтеріоризації знань учнями старшої школи в контексті його феноменологічного розуміння з позицій дидактики та в заломленні до більш широкого психолого-дидактичного напрямку дослідження – формування суб'єктності учнів старшої школи. З одного боку, відбувається спроба введення в активний тезаурус дидактики середньої школи власне психологічної категорії за походженням («інтеріоризація знань»), а з іншого – спроба наповнення її педагогічним (дидактичним) змістом на засадах ґрунтовного аналізу психолого-педагогічних (психолого-дидактичних) зв'язків між складовими, сукупність яких – ознакова єдність компонент щодо розуміння та сутнісного сприймання поняття в суто психологічній і, відповідно, педагогічній площинах, як наслідок, пошуку та з'ясування ділянки перетинання цих площин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеріоризацію як психолого-педагогічний (психолого-дидактичний) феномен вивчають у працях Б. Анан'єв, Н. Арістова, В. Буряк, А. Асмолов, В. Бехтерев, А. Бодальов, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, І. Ільясів, О. Ковальов, В. Ковальчук, Н. Кузьміна, А. Лазурський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Максименко, О. Малихін, В. М'ясищева, О. Петровський, М. Примуш, Л. Радзіховський, С. Рубінштейн, І. Сіняговська, В. Сластьонін, О. Соколова, Н. Талізіна, О. Топузов, Д. Узнадзе, М. Ярошевський та ін.

Постановка завдання. Мета наукового доробку – вивчити, проаналізувати й узагальнити наявні психолого-педагогічні положення щодо розуміння важливості інтеріоризації знань як засобу та дидактичної умови активації процесу формування суб'єктності учнів старшої школи, а також зацентрувати увагу на урахуванні положень певних методологічних підходів, котрі є сутнісно важливими, задля запровадження в практику освітнього процесу в старшій школі дидактичних механізмів впливу на формування досліджуваного феномена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення проблеми інтеріоризації знань у психолого-педагогічному розумінні зазвичай пов'язується з традиційно актуальним питанням, що є важливим як для психології, так і для педагогіки, – питанням зовнішньої та внутрішньої детермінації. Теоретичні підвалини для розв'язку окресленого завдання пов'язуються з осмисленням певних загальнонаукових і суто психолого-педагогічних підходів, де значущі переваги надаються урахуванню положень концепцій розвитку особистості як особливої цілісності, що функціонує тільки за дотримання умови єдності двох процесів: зовнішнього та внутрішнього – соціального й особистісного.

Одним із ефективних способів і шляхів оновлення змісту освіти загалом і змісту навчання конкретних предметів у старшій школі зокрема, а також моделювання інноваційних педагогічних технологій, що відповідають сучасним потребам суспільства щодо якості освітніх результатів, є, на думку вчених, орієнтація на компетентнісний підхід і реалізацію його дієвих механізмів.

О. Малихіна зазначає, що компетентнісний підхід у реаліях українського освітнього простору є методологічним орієнтиром і настановою до практичних дій, що зумовлює не лише оновлення змісту освіти, а і її концептуальну переорієнтацію, інтенсивний науковий пошук [5, с. 51]. Із позицій цього підходу проблема формування суб'єктності особистості, яка сьогодні є невід'ємною частиною теоретико-методологічних засад різних наук, у тому числі й педагогічної, набуває нового осмислення в сучасному освітньому просторі.

На думку Н. Арістової, освітній процес у контексті формування суб'єктності особистості є інтелектуальною творчою діяльністю у сфері освіти, що провадиться в навчальному закладі завдяки системі науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на передачу, засвоєння, примноження й використання знань, умінь та інших компетентностей особами, які навчаються, а також на формування гармонійно розвинутої особистості [1, с. 81].

Застосування принципів компетентнісного підходу до формування суб'єктності учнів старшої школи в процесі навчально-пізнавальної діяльності дає змогу створити такі дидактичні умови, за яких вони будуть набувати системних знань, розвивати загальнонавчальні та пов'язані з окремими предметами вміння й навички, а також здійснювати свідомий перехід від одного типу діяльності (навчально-пізнавальної) до іншого (самоосвітньої, професійно орі-

ентованої) з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, що призведе до активзації механізмів і процесів формування їхніх ключових компетентностей з особливою акцентуацією на компетентності вміння вчитися, з її подальшим розвитком як самоосвітньої компетентності й компетентності вияву автономності в навчанні, організації та здійсненні навчально-пізнавальної діяльності.

«Державним стандартом базової і повної середньої освіти» передбачено реалізацію таких положень: «Варіативність методик організації навчання, а також наявність в учнів можливості обирати курси за вибором залежно від власних пізнавальних здібностей дають змогу застосовувати особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи.

У старшій школі, де навчання є профільним, обов'язковий для вивчення зміст освітніх галузей реалізується шляхом вивчення окремих предметів, курсів за вибором загальноосвітніх закладів відповідно до загальної кількості годин, передбачених для кожної галузі, або шляхом застосування модульної технології» [4].

Поняття «інтеріоризація» ґрунтовно аналізується в роботах Н. Арістової, О. Асмолова, Т. Ахутіної, О. Буділової, П. Гальперіна, В. Давидова, І. Ільєсова, Г. Ковальова, В. Ковальчука, О. Леонтьєва, О. Малихіна, О. Петровського, О. Пузирєва, Л. Радзіховського, С. Рубінштейна, О. Соколової, Н. Талізної, О. Топузова, М. Ярошевського та ін.

І. Сіняговська в науковому доробку говорить про те, що в сучасних англійських психологічних словниках немає терміна «інтеріоризація», найближчим за значенням і звучанням є поняття «інтерналізація», яке використовується й у психоаналізі. Для психоаналітиків інтеріоризація – це психічний процес або низка процесів, у яких взаємини з реальними або уявними об'єктами перетворюються у внутрішні уявлення та структури. Згадане поняття використовується для узагальненого опису процесів поглинання, інтроєкції й ідентифікації, за допомогою яких міжособистісні стосунки стають внутрішньоособистими, утіленими у відповідні образи, функції, структури, конфлікти. У сучасному психоаналізі проблема інтеріоризації є дискусійною (Р. Шафер, У. Мейснер, Г. Левальд та ін.) Активно обговорюється питання про те, чи є поглинання, інтроєкція й ідентифікація різними ступенями, рівнями інтеріоризації, чи мають вони яку-небудь – або ієрархію, або всі ці процеси ідентичні та здійснюються паралельно один відносно іншого [8].

У педагогіці інтеріоризація (фр. *intériorization* – перехід зовнішнього у внутрішнє, лат. *interior* – внутрішній) розглядається як формування внутрішніх структур людської психіки за допомогою засвоєння зовнішньої соціальної діяльності, привласнення життєвого досвіду, становлення психічних функцій і розвитку загалом. Саме тому звертаємося до актуалізації інтеріоризаційних процесів у сучасних умовах переорієнтації освітнього процесу на компетентнісній основі. Пам'ятаємо, що набуття та подальше використання досвіду є невід'ємним складником структури будь-якої компетенції як кваліфікаційної вимоги та компетентності як особистісної якості.

Інтеріоризація виявляється не в простому переміщенні зовнішньої діяльності у внутрішній план свідомості, а у формуванні саме цієї свідомості. Завдяки інтеріоризації психіка людини набуває здатності оперувати образами предметів, що в цей час відсутні в його полі зору.

Поняття, що співпадають з інтеріоризацією, використовуються в психоаналізі під час пояснення того, яким чином в онтогенезі й філогенезі під впливом структури міжіндивідуальних відносин, що переходять «усередину» психіки, формується структура несвідомого (індивідуального або колективного), що визначає, у свою чергу, структуру свідомості.

Свого часу поняття інтеріоризації було активовано щодо вживання в науковому обігу представниками французької соціологічної школи (Е. Дюркгейм та ін.). Інтеріоризацію розуміли як процес, коли дитина запозичує в громадської свідомості поняття, уявлення, категорії, що потім утворюють структуру його власних поглядів. Воно також використовувалося французькими психологами П. Жане, Ж. Піаже, А. Валлоном та ін.

Першим психологом, який розглядав інтеріоризацію як психологічний принцип, був П'єр Жане. Ж. Піаже в операціональній теорії розвитку інтелекту підкреслював роль інтеріоризації в утворенні операцій, поєднанні узагальнених і скорочених, взаємозворотних дій.

Утворення певного внутрішнього плану не становило в теорії Ж. Піаже самостійної проблеми, але було природним наслідком розвитку мислення. За Ж. Піаже, інтеріоризація – явище вторинне від логічного розвитку мислення й означає створення плану ідеальних, власне логічних конструкцій. Питання про перехід від неспіхного до психічного при цьому не порушувалося. В аналогічному смислі інтеріоризацію розуміли представники символічного інтеракціонізму.

Саме тому ми звертаємося до вивчення поняття інтеріоризації в контексті формування суб'єктності учнів старшої школи в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Процес інтеріоризації розуміється як перетворення структури предметної діяльності в структуру внутрішнього плану свідомості (Л. Виготський, О. Леонтьєв, П. Гальперін). Позиції вчених з проблем інтеріоризації критично оцінювали С. Рубінштейн, Б. Ломов, О. Брушлинський.

Принципове значення поняття «інтеріоризація» отримало в теорії Л. Виготського, де воно розглядається як перетворення зовнішньої предметної діяльності в структуру внутрішнього плану свідомості. Науковець здебільшого застосовував термін «вращення» (синонім інтеріоризації), котрий розумів як перетворення зовнішніх засобів і способів діяльності у внутрішні, розвиток внутрішньоопосередкованих дій із дій зовнішньоопосередкованих. Одне з основних положень Л. Виготського полягало в тому, що кожна дійсно людська форма психіки спочатку складається як зовнішня соціальна форма спілкування між людьми й лише згодом у результаті інтеріоризації стає психічним процесом окремого індивіда. Саме в цьому переході від зовнішніх, розгорнутих, колективних форм діяльності до внутрішніх, згорнутих, індивідуальних форм її виконання, тобто в процесі інтеріоризації, перетворення інтерпсихічного в інтрапсихічне, відбувається психічний розвиток людини.

О. Леонтьєв у працях конкретизував і розвинув низку положень Л. Виготського. Науковець послідовно відстоює думку, що принципове й ключове значення для розуміння розвитку психіки дитини має вивчення процесу перетворення її зовнішньої сумісної діяльності в індивідуальну, що регулюється внутрішніми утвореннями, тобто вивчення інтеріоризації сумісної діяльності й пов'язаних із нею психічних функцій.

О. Леонтьєв розглядав питання про співвідношення інтеріоризації з пам'яттю. Він принципово відокремлював засвоєння суспільно-історичного досвіду від засвоєння будь-якої іншої інформації.

Ці теоретичні побудови О. Леонтьєва отримали конкретно-психологічне відображення в розумінні процесів навчання та виховання. На думку О. Леонтьєва, для побудови в дитини мисленнєвої дії спочатку її зміст потрібно дати в зовнішній предметній (або екстеріоризованій) формі, а далі шляхом її перетворення, узагальнення й скорочення за допомогою мовлення (тобто шляхом інтеріоризації) перетворити цю дію у власне розумову.

Іншими словами, знання можуть бути повноцінно засвоєні дитиною лише під час виконання нею певних предметних і розумових дій, що спеціально в неї формуються. Разом із цим у ході здійснення дій, що спрямовані на розв'язання визначених завдань, людина оволодіває не лише конкретними знаннями, а й відповідними психічними здібностями й засобами поведінки. У цьому й полягає основна ідея діяльнісного підходу до процесів навчання та виховання [4, с. 117].

Розроблена П. Гальперіном теорія етапного формування розумових дій і понять є фактично теорією інтеріоризації. Найважливіше місце в цій теорії посідає вчення про орієнтовну основу дій, що становить головну структурну одиницю діяльності людини.

Дослідження П. Гальперіна змінили уявлення про природу «внутрішнього плану» і процесу інтеріоризації: йому вдалося показати, що розумовий план – не порожній посуд, у який щось уміщується, розумовий план утворюється, формується в ході й результаті інтеріоризації.

Різноманітність визначень і концепцій говорить про неоднозначність підходів до розуміння психолого-дидактичного феномена інтеріоризації.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз різних наукових підходів до визначення терміна «інтеріоризація» доводить, що результатом цього процесу є не просто набуття нових знань, а перетворення структури особистості. Саме тому проаналізовано й узагальнено наявні психолого-педагогічні положення щодо розуміння важливості інтеріоризації знань як засобу та дидактичної умови активації процесу формування суб'єктності учнів старшої школи з урахуванням положень наукових підходів, котрі є важливими задля запровадження в практику освітнього процесу в старшій школі дидактичних механізмів впливу на формування досліджуваного феномена.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арістова Н.О. Формування професійної суб'єктності майбутніх філологів: теорія і практика : [монографія] / Н.О. Арістова. – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. – 400 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений / Л.С. Выготский. – М., 1982. – Т. 2. – 1982. – 504 с.
3. Гальперин П.Я. Введение в психологию : [учебное пособие для вузов] / П.Я. Гальперин – М. : Книжный дом «Университет», 1999. – 332 с.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011 [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

5. Малихін О.В. Формування загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей : [монографія] / О.В. Малихін, І.С. Гриценко. – К. : Видавництво ТОВ, 2015. – 492 с.

6. Петровский А.В. Основы теоретической психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 528 с.

7. Психология развития. Словарь / под общей ред. А.В. Петровского, редактор-составитель Л.А. Карпенко. – М. : ПЭР СЭ, 2005. – 176 с.

8. Сіняговська І.Ю. Проблема інтеріоризації знань у психолого-педагогічній літературі / І.Ю. Сіняговська // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наукових праць / за ред. проф. З.П. Бакум. – Кривий Ріг : КДПУ, 2015. – Вип. 45. – С. 292–298.